

Δρ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Δ. ΧΡΥΣΟΒΕΡΓΗΣ
Δρ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ Α.Π.Θ.

Η ΧΡΙΣΤΟΚΕΝΤΡΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η ΤΡΙΑΔΟΚΕΝΤΡΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΘΕΟΦΑΝΕΙΩΝ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΙΣΡΑΗΛ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Είσαγωγή

Ἡ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ συντελεῖται ἀκατάπαυστα στὴν κτίση καὶ στὴν Ἱστορία. Ὁ κτιστός ἄνθρωπος γνωρίζει τὸν ἄκτιστο καὶ ἀμέθεκτο, κατὰ τὴν οὐσία του, Θεό, κατὰ χάριν, μέσῳ τῶν θείων καὶ ἄκτιστων ἐνεργειῶν καὶ στό μέτρο πού ἐπιτρέπουν τὰ ὅρια τῆς κτιστότητας τῶν ὄντων¹. Οἱ χαρισματικοὶ φορεῖς τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος ἔχουν ἄμεση θέα καὶ ὄραση τῆς θείας δόξας καὶ τὴν ἐμπειρία τους αὐτὴ τὴ μεταδίδουν χαρισματικά στό ἐκκλησιαστικό σῶμα².

Ἡ ἐμπειρία τῆς Θεοπτίας ὑπερβαίνει τίς αἰσθήσεις καὶ τὴ δύναμη τῆς λογικῆς, γι' αὐτὸ εἶναι ὑπέρλογος γνώση τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐμπειρία τῶν Προφητῶν, τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν Ἁγίων εἶναι τὸ θεμέλιο τῆς Θεολογίας καὶ ἡ μόνη ἀσφαλὴς καὶ πραγματικὴ γέφυρα μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων³.

Ὑπάρχει ριζικὴ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ καὶ δημιουργήματος, ὄντος καὶ μὴ ὄντος, κτιστοῦ καὶ ἀκτίστου. Ὡστόσο ὅμως ἡ διαφορὰ αὐτὴ δίνει καὶ τὸ μέτρο προσέγγισης κατὰ μέθεξη καὶ κατὰ Θεογνωσία τοῦ ὄντος. Ὁ ἀκατάληπτος, κατὰ τὴν οὐσία του, Θεός γίνεται καταληπτός κατὰ τίς ἐνέργειές του, μέσῳ τῶν Θεοφανειῶν, οἱ ὁποῖες γίνονται τρόπον τινὰ γέφυρες ἢ κρῖκοι

¹ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, «Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως», *PG* 94, 789A, 797: «Ὅτι ἀκατάληπτον τὸ Θεῖον καὶ ὅτι οὐ δεῖ ζητεῖν καὶ περιεργάζεσθαι τὰ μὴ παραδεδομένα ἡμῖν».

² Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, «Κεφάλαια Θεολογικά καὶ Πρακτικά 22, 22», *Sources chretiennes*, 51 (1957) σ. 86: «Καθ' ὅσον γνωσθῆναι βουλῆθῃ παρ' ἡμῶν ὁ Θεός κατὰ τοσοῦτον ἀποκαλύπτεται· καθ' ὅσον δὲ ἀποκαλυφθῆ ὁράται παρὰ τῶν ἁγίων καὶ γινώσκεται».

³ Μητροπολίτη Ναυπάκτου καὶ Ἁγίου Βλασίου Ἱεροθέου, *Ἐμπειρικὴ Δογματικὴ κατὰ τίς προφορικὰς Παραδόσεις τοῦ π. Ἰωάννου Ρωμανίδου*, ἔκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου, τ. 2, σ. 163-164.

πού συνδέουν τή Θεότητα μέ τήν κτίση.⁴

Ἡ ἀποκάλυψη ὡς «παρά τοῦ Θεοῦ παρεχομένη εἰς τοὺς ἀνθρώπους γνῶσις περὶ μέρους τῶν περὶ ἑαυτὸν, τήν κτίσιν καὶ τὸν ἄνθρωπον, εἰδικῶς ὑπερφυσικῶν ἀληθειῶν νοουμένη καὶ ὡς ἐνέργεια αὐτοῦ»,⁵ συντελεῖται στὴν ἴδια τήν πορεία τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς συνολικῆς συμπαντικῆς πραγματικότητας. Ἱστορία, κτίση, σύμβολα καὶ κάθε γνώση ἀποτελοῦν τὸν μοναδικὸ δρόμο αὐτῆς τῆς ἀποκάλυψης. Ἡ Ἁγία Γραφή, ὡς ζωντανὸς κορμὸς μιᾶς ἱστορικῆς παράδοσης, ἐντάσσεται ὀργανικά σέ μία μεγαλύτερη ἱστορικὴ παράδοση, τὴν ὁποία ἀποκαλοῦμε Ἱερά Παράδοση· ὡστόσο, μία εἶναι τελικά ἡ παράδοση, ἡ ἴδια ἡ ἱστορία τῆς Θείας Οἰκονομίας. Καὶ αὐτὴ ἡ παράδοση σημαδεύεται μέ τὴ ζωὴ, τὴ γνώση καὶ τὴ δράση τῶν διαρκῶν Θεοφανειῶν⁶. Ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτεται, κατὰ τὴ Βίβλο, μέσα στὴν ἱστορία⁷.

Ἡ ἐν Χριστῷ Ἀποκάλυψη, κατὰ τὴν Ἁγία Γραφή καὶ τὴν ὀρθόδοξη Παράδοση, δέχεται τὴ Θεογνωσία ὡς «ἐν τῇ Ἱστορίᾳ» συνάντηση τοῦ ἀνθρώπινου πρὸς τὸ θεῖο Πρόσωπο. Καὶ ἡ συνάντηση αὐτὴ γίνεται μέ πρωτοβουλία τοῦ ζωντανοῦ καὶ κυρίαρχου Θεοῦ, ὁ ὁποῖος «καλεῖ» κατ' ἀρχὴν τὸν Ἰσραὴλ σέ σχέση πρὸς Αὐτὸν καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς τὴν Ἐκκλησία.

Ἡ συνάντηση αὐτὴ δὲν γίνεται ἐπὶ «ἴσοις ὄροις». Ὁ ἄνθρωπος «γινώσκειται» ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὸ ἐπέρχεται ἢ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου κατάληψη τοῦ προσφερόμενου γνωστικοῦ ἀγαθοῦ⁸.

Βασικὴ προϋπόθεση τῆς θεολογικῆς γνωσιολογίας εἶναι τὸ σωτηριῶδες ἔργο τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ νίκη κατὰ τῶν δαμονικῶν δυνάμεων τοῦ κόσμου. Ὁ πεπτωκὸς ἄνθρωπος, «ἐρρημένος» στὸν κόσμον κατὰ τοὺς ὑπαρξιστὲς, γινώσκειται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐφόσον κατατροπωθοῦν προηγουμένως οἱ δαμονικὲς δυνάμεις, οἱ ὁποῖες τὸν χωρίζουν ἀπὸ τὸν Θεόν. Μετὰ τὴν πτώση, ὅπως σημειώνει ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνός, «τὸ ἀγαθὸν τῆς γνώσεως κεῖται μακρὰν ἡμῶν»⁹.

⁴ Ν. Ματσούκα, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία*, Β' ἔκδοσι Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 58.

⁵ Κ. Γρηγοριάδου, λ. «Ἀποκάλυψις», *ΘΗΕ*, τ. 2, στ. 1082.

⁶ Ν. Ματσούκα, ὁ.π., σ. 59.

⁷ Σάββα Ἀγουρίδου, «Ἱστορία καὶ Ὄρθοδοξη Πνευματικότητα», *ΕΕΘΣΠΘ*, 3 (1993-94), σ. 37.

⁸ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, «Περὶ ἀκαταλήπτου τοῦ Θεοῦ», *PG* 48, 706: «Υπὸ τίνος οὖν ἐγνώσθη; ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἢ ὑπὸ τῶν οἰκονομῶν; ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διλονότι ...ὅτι ἔστι Θεὸς οἶδε τὸ δὲ τί τὴν οὐσίαν ἐστὶν ἀγνοεῖ». *Γαλ.* 4, 9 «νῦν δὲ γνόντες Θεόν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ». *Α' Κορ.* 8, 3 «εἰ δὲ τίς ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, οὗτος ἐγνώσται ὑπ' αὐτοῦ».

⁹ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, «Ἱερά Παράλληλα», *PG* 95, 1085 C, καὶ *Ρωμ.* 1, 21: «διότι, γνόντες τὸν Θεόν, οὐχ ὡς Θεόν ἐδόξασαν ἢ εὐχαρίστησαν, ἀλλὰ ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδιά».

Ὁ «σκοτισμός τοῦ νοῦ» εἶναι ἀκριβῶς τό προπατορικό ἀμάρτημα, τό ὁποῖο συνεχῶς μεταπτωτικά ἐπαναλαμβάνεται, σύμφωνα μέ τά βιβλικά κείμενα. Ὁ ἄνθρωπος διέρρηξε τή σχέση μέ τόν ζωοδότη Θεό καί ἔπαυε νά τόν δοξολογεῖ ἀγαπητικά, φιλικά καί ἐλεύθερα, προτιμώντας μόνος του νά γίνει Θεός στά ὄρια τῆς ἐγωκεντρικότητας. Ὁ Διάβολος, κατά τόν Ἰωάννη Λαμιασκινό, γιά νά παρασύρει τόν ἄνθρωπο, ἔσπειρε τό δέλεαρ τῆς θέωσης στούς πρωτόπλαστους, ὥστε νά βιαστούν νά γίνουν θεοί, μέ τήν παρακοή καί ὄχι μέ τήν ὁδό τῆς Θεογνωσίας καί ἐπικοινωνίας. Ὅλη ἡ μετέπειτα πορεία τῆς θείας οἰκονομίας εἶναι ἡ ἐπᾶνδος στή μνήμη τοῦ Θεοῦ μέσῳ τῶν Θεοφανειῶν, τῆς Θεοπτίας καί τῆς αὐτογνωσίας. Μέ αὐτή τή θεραπεία ὁδεύει ὁ ἄνθρωπος στήν πραγματοποίηση τοῦ καθ' ὁμοίωσιν¹⁰. Ἡ ἱστορία τῆς θείας οἰκονομίας ἀποτελεῖ τό θεμέλιο κάθε δυνατότητας πρὸς γνώση τοῦ Θεοῦ καί σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Μέ τήν ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ στήν ἱστορία δημιουργήθηκαν οἱ προϋποθέσεις «οἰκείωσης» τοῦ Θεοῦ, ὅπως τονίζει ὁ Μ. Βασιλείος¹¹.

Ἡ γνώση αὐτή τοῦ Θεοῦ δέν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀνθρώπινης σοφίας, οὔτε ἀποτέλεσμα φυσικῆς συγγένειας ἀνθρώπου καί Θεοῦ. Ὁ Θεός συγκαταβαίνει καί ἀποκαλύπτει μέρος τῆς ἀπείρου δόξης του¹². Ἐν προκειμένῳ, κεντρικό σημεῖο τῆς θεολογικῆς γνωσιολογίας ἀποτελεῖ ἡ διάκριση οὐσίας καί ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ¹³.

Ὅταν γίνεται λόγος στή μυστική Θεολογία περί Θεοπτίας καί «νοπῆς κοινωνίας» καί ἀνόδου τοῦ ἀνθρώπου στόν Θεό, δέν πρέπει νά συγχέουμε τά πράγματα καί νά ὀδηγοῦμαστε σέ φιλοσοφικές-νεοπλατωνικές ἐρμηνεῖες. Ἡ ἄνοδος τοῦ ἀνθρώπου δέν προϋποθέτει συγγένεια τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς μέ τή θεία οὐσία. Κυρίως ὁμως καί κατ' ἀρχὴν κáθoδο τοῦ Θεοῦ διá τῆς ἀγάπης Αὐτοῦ καί τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος¹⁴. Μετά τήν κáθoδο αὐτή

¹⁰ Ν. Μαιτσούκα, «Οἱ Θεοφάνειες στήν ἱστορία τοῦ Ἰσραὴλ καί τῆς Ἐκκλησίας ὡς πηγὴ Θεοπτίας καί Θεογνωσίας», *Ἀντιπελάργησις. Τόμος τιμητικός Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Χρυσοστόμου*, Λευκωσία 1993, σ. 323-331· Σάββα Ἄγουρίδη, ὁ. π., σ. 45· Πέτρου Βασιλείαδι, «Εὐχαριστιακὴ καί θεραπευτικὴ πνευματικότητα», *ΕΕΘΣΘ*, Νέα Σερά, Τμήμα Θεολογίας, 3 (1993-94) σ. 129· Ἰωάννου Ρωμανίδου, *Τό προπατορικό ἀμάρτημα*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1989².

¹¹ Μ. Βασιλείου, «Περί Ἁγίου Πνεύματος», *PG* 32, στ. 128 CD.

¹² Γρηγορίου Νύσσης, «Περί τοῦ βίου τοῦ Μωυσέως», *PG* 44, στ. 333B.

¹³ Μ. Βασιλείου, «Κατ' Εὐνομίον», *PG* 29, 540A· Γρηγορίου Νύσσης, «Πρὸς Εὐνόμιον», *PG* 45, 384D· Ἰωάννου Χρυσοστόμου, «Περί ἀκαταλίπτου τοῦ Θεοῦ», *PG* 48, στ. 714.

¹⁴ Γρηγορίου Παλαμᾶ, «Υπέρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζόντων, 2. 3. 29», ἐν Παν. Χριστοῦ, Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ συγγράμματα Α', Θεσσαλονίκη 1962, σ. 563: «οὕτω μὴ μόνον ἐν ἀγγέλοις, ἀλλὰ καί ἐν ἡμῖν, οὐχ ὅπως ἐμμέσως καί δι' ἐτέρων, ἀλλὰ καί ἄμεσοι καί αὐτοφανεῖς θεοπτία τελοῦνται». Βλ.

έχουμε τήν άνοδο του ανθρώπου και τί θεωρία του θείου φωτός στή μυστική άποφατική γνώση¹⁵. Ο όρθόδοξος θεολόγος δέν ρωτάει τί είναι ο Θεός, τήν ουσία, αλλά τί γίνεται έντός του ανθρώπινου έαυτου, ύστερα από τήν κάθοδο του Άγίου Πνεύματος¹⁶. Αύτή είναι ή άληθινή Θεογνωσία. Ο Θεός παραμένει πάντοτε ή «αύτοπηγή» και ή «αύτορίζα» κάθε πραγματικότητας¹⁷.

Τό άντικείμενο τής Θεολογίας είναι οί ενέργειες του Θεού. Οί θεούμενοι Πατέρες μετείχαν στή δόξα του Θεού, τήν όποία άποκαλοϋσαν ενέργεια. Αύτή ή θεοπτική τους έμπειρία όριοθετήθηκε στίς άποφάσεις των Οικουμενικών Συνόδων¹⁸.

Μελετώντας κανείς τά βιβλικά κείμενα, από τό πρώτο βιβλίο τής Παλαιάς Διαθήκης μέχρι τό έσχατο τής Καινής, διαπιστώνει μία βασική άξονική γραμμή: ή Θεογνωσία είναι θέα και όραση των φωτοδοτικών Θεοφανειών στήν κτίση και στήν ιστορία. Και ή Ένανθρώπιση του Λόγου είναι μία κατεξοχίν Θεοφάνεια. Είναι δέ λίαν έντυπωσιακό τό γεγονός ότι οί Πατέρες τής Έκκλησίας συνεχίζουν τήν ίδια μεθοδική πορεία σε όλόκληρη τήν ιστορική διαδρομή τής εκκλησιαστικής κοινότητας, που είχαν οί Πατριάρχες, οί Προφίτες και οί Απόστολοι. Τόσο ή χαρισματική τους πείρα, όσο και ή έπιστημονική τους έρμηνευτική άποτελοϋν συνέχεια τής ίδιας μεθοδικής πορείας στήν κοινή γραμμή τής εκκλησιαστικής παράδοσης.

Η άποκάλυψη είναι Θεοφάνεια, θέα του Θεού μέσα στα φυσικά και ιστορικά περιγράμματα. Σ' αύτή τί συνεχή ιστορική διαδρομή και στήν περιορούσα άτμόσφαιρα τής δοξολογικής και λατρευτικής σχέσης των πιστών προς τον Θεό άνιχνεύεται ο Τριαδικός Θεός, ως Θεός του Άβραάμ, του Ίσαάκ και του Ίακώβ, ως Θεός ενεργών, αγαπών, κοινωνών και κινούμενος.

Τήν παράδοση αύτή τείνει συνεχώς νά άλλοτριώσει ή προτεσταντική αντίληψη περί Άγίας Γραφής (Sola Scriptura), η όποία ανάγκασε τήν άντιμεταρρυθμιστική Σύνοδο του Τριδέντου (1545-1563) νά καθορίσει ως πηγές τής άποκάλυψης και τής πίστης τήν Άγία Γραφή και τήν Παράδοση. Μέ όλους, βέβαια, τούς κινδύνους τούς όποιους συνεπάγεται μία τέτοια θεώρηση¹⁹.

Καθώς έπιχειροϋμε νά κατανοήσουμε τί θεολογική έρμηνεία των Θεοφα-

N. Ματσούκα, «Γνώσις και άγνωσία του Θεού», *Κληρονομία*, τ. 2, τ. Α΄ Θεσσαλονίκη 1970, σ. 75.

¹⁵ Νικολάου Καβάσιλα, «Περί τής έν Χριστώ ζωής», 2, *PG* 150, 521 BC.

¹⁶ Ιωάννου Δαμασκηνού, «Τερά Παράλληλα», *PG* 95, 1081 D.

¹⁷ Ιωάννου Χρυσοστόμου, «Είς τό κατά Ιωάννην, 14», *PG* 59. 94. N. Ματσούκα, «Γνώσις...», ό.π., σ. 79.

¹⁸ *Μητροπολίτη Ναυπάκτου Ίεροθέου*, ό.π., σ. 81.

¹⁹ N. Ματσούκα, «Οί Θεοφάνειες...», ό.π., σ. 325.

νειών, αξίζει νά τονισθεῖ ὅτι, ὅταν ὁ Λόγος ἀποκαλύπτει τόν Πατέρα, ἀποκαλύπτει, κατ' ἀνάγκη, τήν Τριάδα καί ὅταν ἀποκαλύπτει τήν Τριάδα ἀποκαλύπτει τόν Πατέρα. Στήν Παλαιά Διαθήκη, ἡ Θεολογία εἶδε ἀπό τό ἕνα μέρος τή μοναρχία τοῦ Θεοῦ καί ἀπό τό ἄλλο τόν Λόγο πού μέ τίς Θεοφάνειες ἀποκαλύπτει τόν Πατέρα καί τήν Τριάδα²⁰. Τόν ἄσαρκο Λόγο τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τόν ὁποῖο οἱ Χριστιανοί γνώρισαν ὡς σαρκωμένο Λόγο στή δική τους ἐμπειρία. Ὁ Λόγος ἔχει τήν ἴδια δόξα μέ τόν Πατέρα. Κοινή εἶναι ἡ ἄκτιστη ἐνέργεια τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. Ἐντυπωσιάζεται κανεῖς βλέποντας, στό ἴδιο ἱστορικό προσκίnio, νά ὑπάρχει αὐτή ἡ κοινή γραμμί τήν ὁποία ἀκολουθοῦν ἡ Θεολογία, ἡ ἱστοριογραφία, ἀκόμη καί οἱ αἵρετικοί. Πλῆθος θεολόγοι, διάφορων ἐποχῶν καί σχολῶν, δέν ἀφήνουν αὐτή τήν κοινή γραμμί πού ἀποτελεῖ τή βάση τῆς Θεολογίας καί τῆς οἰκονομίας στήν ἐρμηνεία τῶν Θεοφανειῶν²¹.

Τόσο ἡ Θεολογία, ὅσο καί ἡ ἱστοριογραφία ἀκολουθοῦν τήν ἐρμηνεία τοῦ εὐαγγελιστῆ Ἰωάννη καί τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, οἱ ὁποῖοι, στίς Θεοφάνειες τῶν δραματικῶν γεγονότων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, βλέπουν τήν παρουσία τοῦ ἄσαρκου Λόγου, τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστοῦ. «Ταῦτα εἶπεν Ἡσαΐας ὅτι εἶδε τήν δόξαν αὐτοῦ, καί ἐλάλησεν περὶ αὐτοῦ», λέει ὁ Ἰωάννης²², ἀναφερόμενος στήν ὄραση τοῦ Ἡσαΐα. Ὁ δέ Ἀπόστολος Παῦλος βλέπει τόν Λόγο νά κατευθύνει τήν ἱστορική πορεία τοῦ Ἰσραὴλ στήν ἔρημο στίς διάφορες Θεοφάνειες: «Οὐ θέλω γάρ ὑμᾶς ἀγνοεῖν ἀδελφοί, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ τήν νεφέλην ἦσαν, καί πάντες διά τῆς θαλάσσης διήλθον, καί πάντες εἰς τόν Μωυσῆν ἐβαπτίσαντο ἐν τῇ νεφέλῃ καί ἐν τῇ θαλάσῃ, καί πάντες τό αὐτό βρῶμα πνευματικόν ἔφαγον, καί πάντες τό αὐτό πόμα πνευματικόν ἔπιον· ἔπιον γάρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ἡ δέ πέτρα ἦν ὁ Χριστός»²³.

Ὁ ἄσαρκος Λόγος κατὰ τόν Παῦλο, ὡς ἀρχιερεὺς, ἐπιτελεῖ καί τελεσιουργεῖ μυστήρια. Ἔτσι, διά μέσου τοῦ Λόγου στήν ἱστορική πορεία τοῦ περιούσιου λαοῦ εἶναι παρούσα ἡ Ἁγία Τριάδα.

Αὐτή τήν ἐρμηνεία τῶν Θεοφανειῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης συνεχίζουν οἱ

²⁰ Ἐπιφανίου, «Κατά αἰρέσεων», PG 41, 212 C, 225 A: «Ἐν δέ τῇ μοναρχίᾳ πνευματικῶς ἡ Τριάς ἐστὶ καταγελομένη». Βλ. Σάββα Ἀγουρίδη, «Ἡ ἔννοια τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ κατὰ τήν Ἁγίαν Γραφήν», *Γρηγόριος Παλαμᾶς*, 47 (1964), σ. 43-45.

²¹ Σωκράτους, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, 2, 19, PG 67, 229B: «Ὅς καί τοῖς πατράσιν αὐτοπροσώπως ὥφθη δεδωκός τόν νόμον καί λαλίπσας διά τῶν προφητῶν καί τά τελευταία ἐνανθρωπίσας, καί τόν ἑαυτοῦ πατέρα πᾶσιν ἀνθρώποις φανερώσας». Βλ. Ν. Ματσούκα, «*Δογματικά...*», σ. 62.

²² *Ἰω.* 12, 40-41.

²³ *Α' Κορ.* 10, 1-4.

μεγάλοι καί χαρισματικοί θεολόγοι, στηριζόμενοι στους θεόπνευστους συγγραφείς τῆς Καινῆς Διαθήκης. Οἱ θεολόγοι, στήν πλειονότητά τους, ὀνομάζουν τόν Λόγο ὡς τόν τῆς Μεγάλης Βουλῆς Ἄγγελο, ὡς Ἄγγελο τοῦ Κυρίου, Ἄγγελο τῆς δόξης, πού ἐνδιμεῖ στους Πατριάρχες, στόν Μωυσῆ καί στους Προφῆτες ἀποκαλύπτοντας τήν Τριάδα²⁴.

Στό φερόμενο ὡς ἔργο τοῦ Μ. Βασιλείου «*Ἐρμηνεία εἰς τόν Προφήτην Ἡσαΐαν*», ὁ Λόγος ὀνομάζεται «Μεγάλης Βουλῆς Ἄγγελος»²⁵. Ἄλλωστε, σχεδόν ὁμόφωνα οἱ ὀρθόδοξοι πατέρες τονίζουν αὐτή τή Χριστοκεντρικότητα καί Τριαδοκεντρικότητα τῶν Θεοφανειῶν. Ὀλόκληρη ἡ ἱστορία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης γράφεται διά μέσου Θεοφανειῶν.

Ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ²⁶ φιλοξενεῖ τήν Ἁγία Τριάδα στίς βελανιδιές τοῦ Μαμβρῆ²⁷. Ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ ἱστορικός Εὐσέβιος, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἀπευθυνόμενος «τῷ Μακαρίῳ» καί «τοῖς λοιποῖς ἐπισκόποις Παλαιστίνης» ἔντονα προτρέπει νά κτισθεῖ ναός στίς βελανιδιές τοῦ Μαμβρῆ, «ὅτι ὁ Σωτήρ ὤφθη αὐτόθι τῷ Ἀβραάμ». «Ἐκεῖ μὲν οὖν πρῶτον ἡ τοῦ ἁγίου νόμου Θρησκεία τήν καταρχήν εἴληπεν· ἐκεῖ πρῶτον ὁ Σωτήρ αὐτός, μετὰ τῶν δύο ἀγγέλων, τήν ἑαυτοῦ ἐπιφάνειαν τῷ Ἀβραάμ ἐπιδαμνίλευσατο». Νά κτισθεῖ ἐκκλησία ἐκεῖ ὅπου «τόν Ἀβραάμ τήν ἐστίαν ἐσχικέναυ μανθάνομεν»²⁸. Ὁ δέ ὑποπεσῶν αὐτίκα καίτοιγε ἄνθρωπον ὀφθαλμοῖς ὄρων, προσκυνεῖ μὲν ὡς Θεόν, ἱκετεύει δέ ὡς Κύριον»²⁹.

Ὁ δέ ἱστορικός Σωζομενός, ἀναφερόμενος στή φιλοξενία τοῦ Ἀβραάμ, ἐπισημαίνει ὅτι ὁ Ἀβραάμ ἀξιώθηκε νά γίνει ὄχι μόνο αὐτόπτης μάρτυρας, ἀλλά καί «ἐστιάτωρ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ»³⁰.

Ὁ «ἄγγελος τῆς μεγάλης βουλῆς», μέ τόν ὁποῖο ἀρχίζει τήν ἱστορία του ὁ Εὐσέβιος, εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἄσαρκος Λόγος ὁ ὁποῖος ὀδηγεῖ τόν Ἰσραήλ. Αὐτόν

²⁴ Μητροπολίτη Ναυπάκτου Ἱεροθέου, ὁ.π., σ. 211-212· Ἀλέξιος Κνιάζεφ, «Ἄγγελος Γιαγβέ», *ΘΗΕ*, τ. 1, στ. 177.

²⁵ *PG* 30, 124 C, 132 AB.

²⁶ Παν. Μπρασιώτη, «Ἀβραάμ», *ΘΗΕ*, τ. 1 στ. 61: «Ὁ Ἀβραάμ μαρτυρεῖται ἐπίμονα καί ἐπανειλημμένα ἀπό τήν ἱστορική συνείδηση τοῦ Ἰσραήλ ὡς γενάρχης καί φορέας τῆς πρώτης ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ στόν Ἰσραήλ (*Ἐξ.* 2, 24, 6,3, 32,13, 33,1. *Λευτ.* 9, 5. *Ψαλμ.* 94, 9. *Δ΄ Βασ.* 13, 23). Προφῆτης (*Γέν.* 20, 7), βασιλεύς (*Γέν.* 27, 6), ἡγαπημένος δοῦλος (*Β΄ Παρ.* 20, 7. 41, 8) καί πατήρ πιστευόντων.

²⁷ *Γέν.* 18. 1-21.

²⁸ Εὐσεβίου, «Εἰς τόν βίον τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου βασιλέως, 3,53», *PG* 20, 1116B.

²⁹ Εὐσεβίου, ὁ.π., σ. 57B.

³⁰ Σωζομενοῦ, «Ἐκκλησιαστική Ἱστορία», *PG* 67, 853A-856A.

εἶδε ὁ Ἀβραάμ. Οἱ Θεοφάνειες, λοιπόν, εἶναι ἡ φανέρωση τῆς Ἁγίας Τριάδας, μέσῳ τοῦ ἄσαρκου Λόγου. Κατά τόν ἱστορικό Σωκράτη, αὐτός ὁ Λόγος φανερώθηκε «αὐτοπροσώπως» καί ἔδωσε τόν νόμο καί μίλησε στους Προφῆτες, «τόν ἑαυτοῦ πατέρα πᾶσιν ἀνθρώποις φανερώσας»³¹. «Πίστιν μὲν γάρ ἐκεῖνος (ὁ Ἀβραάμ) τῆ εἰς τόν ὀφθέντα αὐτῷ τοῦ Θεοῦ λόγον Χριστόν ἐδεδικαίωτο, πατρῶας μὲν ἀποστᾶς δεισιδαμονίας καί πλάνης βίου προτέρας...»³².

Τῆ φανέρωση τοῦ Λόγου στόν Ἀβραάμ ὑπογραμμίζει καί ὁ Εἰρηναῖος: «Ἐπίστευσε δέ Ἀβραάμ τῷ Θεῷ... Δικαίως οὖν καταλιπὼν τὴν ἐπίγειον συγγένειαν ἠκολούθησε τῷ Λόγῳ, αὐτοῦ ξενιτεύων, ἵνα σὺν τῷ λόγῳ πολιτευθῆ. Δικαίως δέ καί οἱ Ἀπόστολοι, ἐξ Ἀβραάμ τό γένος ἔχοντες, καταλιπόντες τό πλοῖον καί τόν Πατέρα, ἠκολούθησαν τῷ Λόγῳ»³³.

Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος εἰς τόν *Κατά Ἀρειανῶν ἀγῶνα* του τονίζει: «Πῶς δέ εἰ μετὰ θάνατον ἔλαβε τό προσκυνεῖσθαι, φαίνεται ὁ Ἀβραάμ αὐτόν ἐν τῇ σκηνῇ προσκυνῶν καί Μουσῆς ἐν τῇ βάτῳ;»³⁴

Κατάσπαρτες εἶναι οἱ μνεῖες καί μέσα στά λειτουργικά καί στά λατρευτικά κείμενα, τά ὁποῖα ἀναφέρονται στή Χριστοκεντρικότητα καί στήν Τριαδοκεντρικότητα τῶν Θεοφανειῶν: «Πάλαι δεξιούται θεότητα μίαν τὴν τρισυπόστατον ὁ ἱερός Ἀβραάμ· νῦν δέ ὁ σύνθρονος Λόγος τῷ Πατρὶ καί θείῳ Πνεύματι τοῖς παισὶ προέρχεται ἐνδόξως εὐφημούμενος»³⁵.

Ἀλλά καί στόν ῥωο τῆς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης εἶναι ἐνυλωμένη ἡ Θεολογία τῶν Θεοφανειῶν. Ἡ Ἁγία Τριάδα παριστάνεται μέ τὴν ἐπίσκεψη τῶν τριῶν ἀγγέλων στόν Ἀβραάμ, εἰκονογραφικό θέμα εὐρύτατα διαδεδομένο. Εἶναι γνωστό ὅτι αὐτός εἶναι καί ὁ σωστός τρόπος ἀπεικόνισης τῆς Ἁγίας Τριάδας μέ ἀναφορὰ στή Θεοφάνεια τῆς φιλοξενίας τοῦ Ἀβραάμ. Ὅπως τονίζει ὁ Ν. Ματσούκας, «στὴν προκεκλιμένη περίπτωσι ἡ ὀρθόδοξη εἰκονογραφία, ἐκφράζοντας τὴ δογματικὴ διδασκαλία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, μέ τόν παραπάνω τύπο διδάσκει (ὄχι μονάχα στους ἀγράμματους) ὅτι ἡ Τριάδα εἶναι ἡ Θεότητα ἡ ὁποῖα φανερώνεται σὺς ἱστορικὲς σχέσεις, καί μάλιστα ἀπὸ τὴν

³¹ Σωκράτους, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία», *PG* 67, 229B.

³² Εὐσεβίου, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία», *PG* 20, 80BC.

³³ Εἰρηναῖου, «Ἐλεγχος καί ἀνατροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως», *PG* 67, 985BC.

³⁴ Μ. Ἀθανασίου, «Κατὰ Ἀρειανῶν, 1, 38», *PG* 26, 92A.

³⁵ Τροπάριο κανόνος τοῦ Ὁρθροῦ τῆς Κυριακῆς τῶν Προπατόρων. *Ἀνθολόγιο τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ*, ἐν Ρώμῃ 1967, τ. Α, σ. 1187.

ἀρχή τῆς ἱστορίας τῆς θείας οἰκονομίας»³⁶.

Ὁ Ἀβραάμ, ὁ Μωυσῆς, ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, ὁ Ἡσαΐας, ὁ Ἱερεμίας καί οἱ ἄλλοι Προφῆτες ὑπῆρξαν αὐτόπτες μάρτυρες τῆς ἄσαρκης ἐνδημίας τοῦ Λόγου στήν ἱστορία τοῦ Ἰσραήλ. Αὐτό συνέβη ἐπειδή ἦταν «φίλοι Θεοῦ» καί μέτοχοι τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἄσαρκου Λόγου κατά τίς Θεοφάνειες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης³⁷.

Ἀναφέρει χαρακτηριστικά ὁ Ὁριγένης: «Ἦν γάρ μετὰ Μωυσέως καί ἦν μετὰ Ἡσαΐου καί μετὰ ἐκάστου τῶν ἁγίων. Πῶς δύνανται ἐκεῖνοι λόγον Θεοῦ λελαληκέναι τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ μὴ ἐπιδημίσαντος αὐτοῖς; Ταῦτα δέ μάλιστα καθ' ἡμᾶς τούς ἐκκλησιαστικούς ἀναγκαῖον ἐστὶ γινώσκεισθαι, οἵτινες θέλομεν τόν αὐτόν εἶναι Θεόν Νόμου καί Εὐαγγελίου, τόν αὐτόν Χριστόν, καί τότε καί νῦν εἰς πάντας τούς αἰῶνας»³⁸.

Ὁ Τριαδικός Θεός, κατά τή δραματική ἔξοδο τοῦ Ἰσραήλ ἀπό τήν Αἴγυπτο, εἶναι παρῶν στή νεφέλη. Εἶναι πολύ χαρακτηριστικά τά λόγια τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ὁ ὁποῖος παραλληλίζει τά Θεοφάνια μέ τήν ἔξοδο ἀπό τήν Αἴγυπτο: «Πάλιν τό σκότος λύεται, πάλιν τό φῶς ὑφίσταται, πάλιν Αἴγυπτος κολάζεται, πάλιν Ἰσραήλ στύλω φωτίζεται»³⁹.

Ὅνειρα, λεπτή αὔρα, νεφέλη καί ὄραματα εἶναι ὀρισμένοι τρόποι ἀποκάλυψης τοῦ Θεοῦ⁴⁰. Ὡστόσο, ἡ ὄραση τοῦ Μωυσῆ περιορίζεται στά ὄρια τῆς κτιστότητας τῶν ὄντων. Ἡ «στόμα κατά στόμα»⁴¹ ἐπικοινωνία εἶναι συμβολική, ἀποκαλυπτική ὁμως τῆς κυριαρχίας τοῦ Θεοῦ στήν κτίση καί στήν ἱστορία, ἀλλά καί τῆς προίκας τῶν χαρισματικῶν φορέων, κατά τή συνάντησή τους μέ τόν Θεό. Ὁ Θεόπτης Μωυσῆς εἶδε «τά ὀπίσθια τοῦ Θεοῦ». «Καί ἦν τεσσαράκοντα ἡμέρας καί τοσαύταις νυξί τῆς αἰδίου ἐκείνης ζωῆς ὑπό τόν γνόφον μετέχων». «Εἰ δέ καί θάμνου τινός ἀκανθώδους τό φέγγος ἐξάπτεται, ᾧ ἡ ψυχή τοῦ Προφήτου καταφωτίζεται ... Εἰ γάρ Θεός μέν ἡ ἀλήθεια, ἡ δέ ἀλήθεια φῶς ἐστί»⁴².

Ἡ ἀλήθεια τῆς ἐν Χριστῷ Ἀποκάλυψης παραμένει ὑπερφυσική καί ἀπό-

³⁶ Ν. Ματσούκα, «Δογματικά...», σ. 60.

³⁷ Ν. Ματσούκα, «Θεοφάνειες...», ὅ.π., σ. 327.

³⁸ Ὁριγένης, «Ὁμιλία εἰς τόν Ἱερεμίαν», PG 13, 349A.

³⁹ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, «Εἰς τά Θεοφάνια», PG 36, 313AB.

⁴⁰ Γ' Βασιλ. 19, 11-12.

⁴¹ Ἀριθμ. 12, 4-8.

⁴² Γρηγορίου Νύσσης, «Περί τοῦ βίου τοῦ Μωυσέως», PG 44, 321A καί 332 C.

λυτη, ἐνυλώνεται ἐντός τῆς διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος συντελουμένης ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας⁴³, «ἐν τῷ μέσῳ ἀκριβῶς τῆς κατὰ τὰ ἄλλα φυσικῶς ἐκδιπλουμένης ἱστορικῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων»⁴⁴.

Στὴν ἴδια γραμμὴ τῆς σημασίας τῶν Θεοφανειῶν κινεῖται καὶ ἡ Θεολογία τοῦ φιλοσόφου καὶ μάρτυρος Ἰουστίνου. «Ὅλη ἡ Παλαιὰ Διαθήκη συνοφίε-
ται σέ δύο λέξεις. Θεοφάνεια καὶ προφητεία καὶ πᾶν λεγόμενον καὶ συμβαῖνον ἐκεῖ ἀποτελεῖ προδίλωσιν, προαγγελίαν, καταγγελίαν. Καὶ ἐκπλήρωσις αὐτῶν εἶναι ὁ Χριστός. Ἄνευ τῆς προθεοφανείας τοῦ Λόγου εἰς τὴν Παλαιάν Διαθήκην δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἡ Θεοφάνεια αὐτοῦ εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην»⁴⁵.

Τόσο στὴν Παλαιά, ὅσο καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη, τὰ κεντρικὰ γεγονότα τὰ συνέχει ὁ ἴδιος ὁ Λόγος, ὁ ὁποῖος κυβερνᾷ τὰ σύμπαντα καὶ ὅλη τὴν ἱστορία καὶ αὐτὴ ἡ κυβέρνησις ἐπιβάλλει τὴν ἐξάρτησις φύσεως καὶ ἱστορίας ἀπὸ τὸν Τριαδικὸ Θεό. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη προτυπώνει τὴν Καινὴ Διαθήκη καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη προτυπώνει τὴ μέλλουσα κατάστασι. Ὁ ἴδιος ὁ Θεός ἀποκαλύπτει-
ται στὴν κτίσις καὶ στὴν ἱστορία.

Ὁ Κύριλλος Ἱεροσολύμων ἀναφέρεται στὸν Λόγο τονίζοντας τὰ ἑξῆς: «Ἦδει τοῦτον καὶ Μωσῆς ἦδει τοῦτον καὶ Ἡσαΐας ἦδει τοῦτον καὶ Ἱερεμίας. Οὐδεὶς τῶν Προφητῶν ἠγνόει τοῦτον. Ἐπέγνωσαν τοῦτον καὶ δαίμονες»⁴⁶.

Οἱ ἅγιοι κατὰ τὴ Θεοπτία δὲν βλέπουν Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ βλέπουν «τρίφωτο Θεότητα», τρία φῶτα πού ἔχουν τὴν ἴδια δόξα, τὸ ἴδιο φῶς. Τό φῶς δὲν ἔχει οὔτε μορφή οὔτε εἶδος. Γι' αὐτὸ λέγεται ἄμορφο, ἀσχημάτιστο, ἀνεῖδο»⁴⁷.

Τὰ δόγματα δὲν εἶναι ἀφρημένες ἀλήθειες, ἀλλὰ φανέρωσι τῆς ἀγιοπνευματικῆς ἐμπειρίας τῶν Ἁγίων (Προφητῶν, Ἀποστόλων, Πατέρων) σὴν σχέσι τους μέ τὸν Θεῖο Λόγο. Ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ (Μαλάκ Γιαχβέ) τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶναι ὁ Γιαχβέ (ὄχι ὁ Θεός Πατήρ), ἀλλὰ ὁ ἄκτιστος καὶ συναιώνιος μέ τὸν Πατέρα Λόγος. Ὅλο τὸ σχῆμα τῆς ἀποκαλύψεως, καὶ στὴν Παλαιά καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη, εἶναι καθαρὰ Τριαδολογία. Οἱ Προφῆτες εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι διδάσκουν τὴν διδασκαλία περὶ Ἁγίας Τριάδος, ὄχι μόνο ἡ Καινὴ Δια-

⁴³ Ν. Ματσούκα, *Γένεσις καὶ οὐσία τοῦ Ὁρθοδόξου Δόγματος*, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 185.

⁴⁴ Ἰ. Καλογήρου, *Περὶ μίαν θεώρησιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Ἀνάπτυον ἐκ τῆς ΕΕΘΣ, Θεσσαλονίκη 1961, σ. 6.

⁴⁵ Παν. Χρήστου, «Ἰουστίνος, Φιλόσοφος καὶ μάρτυς», *Ἑλληνικὴ Πατρολογία*, τ. 2 σ. 562.

⁴⁶ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, «Κατήχισις 10», *PG* 6, 681AB.

⁴⁷ *Μητροπολίτη Ναυπάκτου Ἱεροθέου*, ὁ.π., σ. 234.

θήκη. Οἱ Προφῆτες γνώρισαν τόν Λόγο τοῦ Θεοῦ, γι' αὐτό στή Μεταμόρφωση ἐμφανίστηκαν ὁ Μωυσῆς καί ὁ Ἡλίας⁴⁸.

Ὅταν ὁ Χριστός ὁ ἴδιος λέει «περὶ ἐμοῦ ἐκεῖνος (Μωυσῆς) ἔγραψεν», γιά ποιόν λέει ὅτι ἔγραψε; Γιά τόν ἄγγελο τοῦ Κυρίου. Ἐκεῖνος ὁ ἄγγελος, ὁ ὁποῖος ἐμφανίζεται παντοῦ στήν Πεντάτευχο, κατά τήν Πατερική Παράδοση εἶναι ὁ Χριστός. Καί τό κλειδί αὐτῆς τῆς ἐρμηνείας εἶναι ἡ Σοφία Σολομώντος. Γράφει χαρακτηριστικά ὁ π. Ἰωάννης Ρωμανίδης: «Διάβασε τά δύο κείμενα παράλληλα καί θά δῆς ὅτι ἡ Σοφία Σολομώντος δέν κάνει τίποτα ἄλλο παρά νά περιγράφη τί ἔκανε ὁ Χριστός στήν Πεντάτευχο»⁴⁹.

Ἡ πίστη, λοιπόν, στόν Τριαδικό Θεό ἐδράζεται σέ ἄμεσες ἐμπειρίες τῶν χαρισματικῶν φορέων, ὅπως αὐτές διαμορφώνονταν ἀπό τίς Θεοφάνειες. Ἡ πίστη αὐτή ἐκφράζεται ἀπό τά πρῶτα λειτουργικά κείμενα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ὕμνολογία ἐξάρει τή Χριστοκεντρικότητα καί τήν Τριαδοκεντρικότητα τῶν Θεοφανειῶν. Κυρίαρχα στοιχεῖα στόν λειτουργικό πλοῦτο τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι ἡ Θεία Λειτουργία, οἱ ὕμνοι, τά ἀναγνώσματα, οἱ εὐχές, οἱ εἰκόνες. Βλέπουμε καί ἀκοῦμε. Ἔτσι ἔχουμε ἀποτελέσματα ἐξ ἀκοῆς (ex auditu) καί ἐξ ὁράσεως (ex visu). Ψάλλουμε στό τέλος τῆς Θείας Λειτουργίας, ἡ τέλεση τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ μία συγνή φωτοφάνεια: «Εἶδομεν τό φῶς τό ἀληθινόν, ἐλάβομεν πνεῦμα ἐπουράνιον». Ἀλλά καί στήν εὐχή τῆς ἁγίας Ἀναφορᾶς μνημονεῦται ὅλη ἡ ἱστορία τῆς θείας οἰκονομίας: «Σύ ἐκ τοῦ μή ὄντος εἰς τό εἶναι ἡμᾶς παρήγαγες καί παραπεσόντας ἀνέστησας πάλιν, καί οὐκ ἀπέστης πάντα ποιῶν, ἕως ἡμᾶς εἰς τόν οὐρανόν ἀνήγαγες καί τήν βασιλείαν σου ἐχαρίσω τήν μέλλουσαν»⁵⁰.

Στήν ἀκολουθία τοῦ Μεγάλου Ἐσπερινοῦ τῆς ἑορτῆς τῆς Ὑπαπαντῆς, τονίζεται μέ ἐνάργεια ἀπό τόν ἱερό ὕμνωδό ἡ Χριστοκεντρικότητα τῶν Θεοφανειῶν: «Δέχου Συμεῶν, ὄν ὑπό τόν γνόφον Μωυσῆς νομοθετοῦντα προεώρα ἐν Σινᾷ, βρέφος γενόμενον νόμῳ ὑποταπτόμενον. Οὗτος ἐστίν ὁ διά νόμου λαλίσσας· οὗτος ἐστίν ὁ ἐν Προφίταις ρηθείς· ὁ σαρκωθείς δι' ἡμᾶς καί σώσας τόν ἄνθρωπον. Αὐτόν προσκυνήσωμεν»⁵¹. Καί ἄλλοῦ: «Ἀγκαλιζέται χερσίν ὁ Πρεσβύτες Συμεῶν τόν τοῦ Νόμου Ποιητήν καί Δεσπότην τοῦ παντός»⁵². «Νηπιᾶ-

⁴⁸ Μητροπολίτη Ναυπάκτου Ἱεροθέου, ὁ.π., σ. 61.

⁴⁹ Μητροπολίτη Ναυπάκτου Ἱεροθέου, ὁ.π., σ. 65.

⁵⁰ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, «Θεία Λειτουργία», στό ἔργο τοῦ Ἰωάννη Καμίρη, *Τά δογματικά καί συμβολικά μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τ. Α', σ. 289-315. Βλ. Πέτρον Βασιλειάδη, «Εὐχαριστιακή καί Θεραπευτική Πνευματικότητα», *ΕΕΘΣΠΘ*, Ν. Σειρά, ὁ.π., σ. 138.

⁵¹ «Ἰδιόμελο στιχηρό Ἐσπερινοῦ Ὑπαπαντῆς», *Ἀνθολόγιο τοῦ ὄλου Ἐνιαυτοῦ*, ἐν Ρώμῃ 1967, σ. 1569.

⁵² Ὁ.π., σημείωση 51, σ. 1581.

ζει δι' ἐμέ ὁ Παλαιός τῶν ἡμερῶν· καθαρσίῳν κοινωνεῖ ὁ καθαρῶτατος Θεός»⁵³. «Οὗτος ἐστίν ὃν ὁ Δαυὶδ καταγγέλει». «Θεός ὑπάρχει οὗτος Πατρί συναΐδιος»⁵⁴.

Αναφέρεται σχετικά σέ ἕνα στιχηρό προσόμοιο τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς ἑορτῆς τοῦ Θεόπτη καί Προφήτη Μωυσῆ: «Ἐν θυέλλῃ τόν ἄσαρκον καί ἐν γνόφῳ τόν ἄλλον, Μωυσῆ, τεθέασαι ὡς χωρεῖν δυνατόν· θεοειδῆς τε γεγόμενος τῆ δόξῃ τῆ κρείττονι»⁵⁵.

Μέ ἐκπληκτική ἐνάργεια, στήν ὑμνολογία τῆς ἑορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, τονίζεται ἡ Χριστοκεντρικότητα καί ἡ Τριαδοκεντρικότητα τῆς κατ' ἐξοχίαν αὐτῆς Θεοφάνειας. «Φῶς ἀναλλοίωτον, Λόγε, φωτός Πατρός ἀγεννήτου, ἐν τῷ φανέντι φωτί σου σήμερον ἐν Θαβωρίῳ φῶς εἶδομεν τόν Πατέρα, φῶς καί τό Πνεῦμα, φωταγωγῶν πᾶσαν κτίσιν»⁵⁶. «Συλλαλοῦντες παρεισθήκεσαν δουλοπρεπῶς σοί τῷ Δεσπότῃ Χριστῷ, οἷς ἐν πυρός ἀτιμίδι, καί γνόφῳ καί λεπτοτάτῃ αὔρᾳ προσωμίλησας». «Ὁ ἐν πυρί σε καί βάτῳ πάλα προκατιδῶν Μωυσῆς, καί ὁ μετάρσιος δίφρῳ ἐν πυρίνῳ Ἥλιας, Χριστέ»⁵⁷. «Τό προσήλιον σέλας Χριστός ... σήμερον ἐν Θαβῶρ τῷ ὄρει μυστικῶς τῆς Τριάδος τόν τύπον ὑποδείκνυσι»⁵⁸.

Στή Μεταμόρφωση ἔχουμε τόν πυρῆνα τῆς ὀρθόδοξης διδασκαλίας. Ὁ Χριστός ἀποκαλύπτει τήν ἄκτιστη Θεότητα στούς Ἀποστόλους. Εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστός πού εἶχε ἀποκαλυφθεῖ στόν Μωυσῆ καί στόν Ἥλια, γι' αὐτό καί εἶναι παρόντες. Αὐτή εἶναι ἡ Ἀποκάλυψη. Αὐτή εἶναι ἡ Ἁγία Τριάδα⁵⁹.

Ὅστος, ἡ πᾶσα ἀλήθεια ἀποκαλύπτεται στήν Πεντηκοστή. Ἡ ἐμπειρία τῆς Πεντηκοστῆς εἶναι ἡ ἀνώτατη ἐμπειρία τῆς Θεώσεως, πρό τῆς Δευτέρας Παρουσίας. Δέν ὑπάρχει τίποτε ἀνώτερο ἀπό τήν Πεντηκοστή. Τό κλειδί τῆς ὀρθόδοξης Θεολογίας εἶναι ἡ Πεντηκοστή. Καί ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος φθάνει στή Θεώση μετά τήν Πεντηκοστή ὀδηγεῖται «εἰς πᾶσαν τήν ἀλήθειαν»⁶⁰. Ὁ ἱερός ὑμνωδός, μέ δογματική ἀκρίβεια, διατυπώνει τήν ἐμπειρία τῆς ἑορτῆς: «Φῶς ὁ Πατήρ, φῶς ὁ Λόγος, φῶς καί τό Ἅγιον Πνεῦμα, ὅπερ ἐν γλώσσαις πυρίνας

⁵³ Ὁ.π., σημείωση 51, σ. 1575 καί Δανιὴλ 7, 9.

⁵⁴ Ὁ.π., σημείωση 51, σ. 1579.

⁵⁵ Ὁ.π., σημείωση 51, σ. 595.

⁵⁶ Ἑξαποστειλάριον, ὁ.π., τ. Δ (1968) σ. 978.

⁵⁷ Ἑξαποστειλάριον, ὁ.π., σ. 969.

⁵⁸ Ἑξαποστειλάριον, ὁ.π., σ. 961.

⁵⁹ Μνηροπολίτη Ναυπάκτου Ἱεροθέου, ὁ.π., σ. 230.

⁶⁰ Ἰω. 16, 12-13.

τοῖς Ἀποστόλοις ἐπέμφθη· καὶ δι' αὐτοῦ πᾶς ὁ κόσμος φωταγωγεῖται Τριάδα σέβειν ἁγίαν»⁶¹.

Τό κέντρο τῆς ἀποκαλύψεως-Πεντηκοστῆς εἶναι ὁ Χριστός, πού βίωσαν οἱ Προφῆτες ἀσάρκως καί οἱ Ἀπόστολοι καί Πατέρες σεσαρκωμένο, καί αὐτή εἶναι ἡ οὐσία τῆς ὀρθοδόξου Παραδόσεως»⁶².

Σύμφωνα μέ τήν ὀρθόδοξη Θεολογία, ἡ θεραπεία τοῦ ἀνθρώπου ἐξαρτᾶται ἀπό τή μετοχή του στίς Θεοφάνειες, τό ὅποιο σημαίνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος μετέχει στή λυτρωτική ἐνέργεια μέ τήν κατάλληλη ἁγιοπνευματική ἐμπειρία καί ἀναπτύσσεται κατά φύση. Οἱ ἁγιοπνευματικές δυνάμεις οὐσιώνουν, ζωοποιοῦν, λογοποιοῦν καί Θεώνουν ὅλα τά κτιστά πράγματα καί τά ὄντα, πάντοτε ὅμως ἀνάλογα μέ τή δεκτικότητά τους: τά ἄψυχα οὐσιώνονται· τά ἔμψυχα καί ζωοποιοῦνται· τά λογικά καί νοήμονα, καί λογοποιοῦνται καί θεώνονται⁶³.

⁶¹ Ἐξαποστειλάριον, ὁ.π., τ. Γ (1980) σ. 624.

⁶² Μπτροπολίτη Ναυπάκτου Ἱεροθέου, ὁ.π., σ. 264.

⁶³ Ν. Ματσούκα, «Θεοφάνειες...», ὁ.π., σ. 330.